

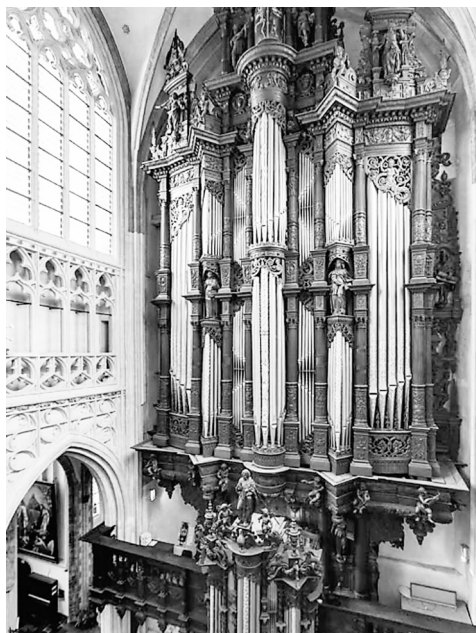

HET GROOT ORGEL VAN DE SINT JANSKATHEDRAAL. DE NACHTWACHT VAN 'S-HERTOGENBOSCH.

Jan L. de Jong

Al sinds de middeleeuwen zijn kerkgebouwen voorzien van een (of meer) orgel(s) en ondanks de Reformatie is dat bijna altijd zo gebleven. In de Nederlanden dreigde de orgeltraditie ten einde te komen toen de Synode van Dordrecht in 1578 predikanten aanraade om orgels uit de

kerkgebouwen te laten verwijderen, omdat orgelspel niet goed zou zijn, 'in sonderheyt voor de predicatien'. Maar het was verre van aangenaam om gemeentezang zonder muzikale begeleiding aan te horen en daarom werd het verzet tegen orgelbegeleiding al snel opgegeven. In de meeste gevallen handhaafden de Protestanten de orgels in de kerkgebouwen die zij van de Katholieken overnamen. Desondanks gingen scherp-slijpende predikanten tot in de 17de eeuw te keer tegen begeleidende orgelmuziek, omdat 'Het verlockt de menschen tot de gedachten van vleeschelike lusten, sonder eens te zuchten tot Godt over zijne zonden.' 'Het geluid des orgels is een onbekende tale, daerop de gemeente geen Amen kan zeggen.'

orgel St Janskathedraal
in den Bosch

Wat merkwaardiger is dan de overname van de orgels, is dat zij veelal niet werden ontdaan van hun gebeeldhouwde en geschilderde versieringen. Sterker nog: terwijl Protestanten wel schilderijen en beeldhouwwerken uit hun kerkgebouwen weerden, stonden zij tegelijkertijd toe dat orgels van uitvoerige versieringen werden voorzien. De grote beschilderde orgelluiken van de Westerkerk in Amsterdam uit 1686 (kort geleden te zien in de Gerard de Laresse tentoonstelling in Enschede), zijn daarvan een voorbeeld. In de St Janskathedraal van 's Hertogenbosch is een voorbeeld te vinden van een orgel dat kort na het oproer van de Reformatie werd gemoderniseerd en na een brand in 1584 zelfs werd vervangen door een groot en rijkelijk versierd nieuw exemplaar.

details houtsnijwerk

Helaas zijn de versieringen van een orgel dikwijls niet goed te zien, doordat zij zich bevinden in het duister onder het gewelf, op grote hoogte. Dat is het geval met de genoemde orgelluiken van Gerard de Laresse (tijdens de tentoonstelling in Enschede waren zij voor het eerst van dichtbij te aanschouwen!), en dat is ook het geval met het houtsnijwerk van het orgel in Den Bosch. Maar dankzij de prachtige foto's in het boek *Het groot orgel van de Sint Janskathedraal. De Nachtwacht van 's-Hertogenbosch*, zijn de versieringen van het Bossche orgel nu tot in de kleinste details te zien. Met behulp van een hoogwerker heeft Marc Bolsius de versieringen van heel dichtbij kunnen fotograferen, wat de moeite meer dan waard is geweest. In het afgelopen jaar heeft 's Hertogenbosch zich vooral gepresenteerd als de stad van Jeroen Bosch, maar de schrijnwerkers en beeldsnijders die het orgel hebben gemaakt - Franciscus Symons (afkomstig uit Leiden) en Gregor Schysler (waarschijnlijk afkomstig uit Tirol, maar woonachtig in Venlo) - zijn kunstenaars op wie de stad ook heel trots mag zijn! Ter voorbereiding van zijn werkzaamheden reisde Franciscus Symons in oktober 1617 naar Keulen om het orgel in de Dom te bestuderen. Kort daarna ging het werk in Den Bosch van start: 'Het wordt een geweldig project, dat met zowat 29 meter tot hoog in de gewelven reikt. Het kent zijns gelijke niet. De meeste kathedrale orgels

Judith (op de linker toren naast
het hoofdfront)

in West-Europa hebben bescheidener dimensies.' (p. 29) Onder-tussen begon Floris Hocque in 1618 met de aanschaf van tin en lood voor de orgelpijpen, en schapenleer voor balgen en laden. In 1622 gaf hij aan dat het orgel gereed was. De eerste Protestantse dienst in de kerk werd gehouden in 1629, na de belegering van de stad door stadhouder Frederik Hendrik. De stadhouder woonde deze dienst persoonlijk bij; het orgel werd bespeeld door de organist en beiaardier van de kerk, Philips van Heymissen (p. 41).

Het boek bestaat uit een gedeelte met tekst en een deel met foto's. Beide delen blinken uit door de prachtige verzorging. De tekst is informatief en duidelijk, en bijzonder goed geschreven. De foto's geven een mooi overzicht van zowel het orgel als geheel als van het houtsnijwerk. Op het orgelfront staan vier grote bijbelse figuren die allemaal in verband zijn te brengen met (een vorm van) muziek. Op de zijtorens ter weerszijden van het hoofdfront staan de dochter van Jefta, die vrolijk trommelde bij de thuiskomst van haar vader na diens overwinning op de Ammonieten (Rechters 11: 34), en Judith, die het volk Israël opriep tot muziek, gezang en dans, nadat zij de vijandige legerleider Holofernes had onthoofd (in het apocriefe Bijbelboek Judith, 14-16). In de nissen van de onderbouw van het hoofdwerk staan St Caecilia, beschermheilige van de muziek (in het bijzonder orgelmuziek), en David, die de psalmen zou hebben gecomponeerd en die de harp bespeelde om koning Saul te kalmeren (1 Sam. 18). David geldt daarom als voorbeeld van iemand die woorden en muziek combineerde, wat heel toepasselijk is op een orgel als instrument van begeleiding van gemeentezang.

details houtsnijwerk

Op het orgel staan nog veel meer (wel- en niet-bijbelse) figuren, die met het blote oog vanaf de grond nauwelijks te zien zijn, maar dank zij dit prachtige boek zij nu volop bewonderd kunnen worden.

Het groot orgel van de Sint Janskathedraal. De Nachtwacht van 's-Hertogenbosch.
Frans Sluijter, Marc Bolsius (fotografie), Wies van Leeuwen,
128 pag.; ca. 120 afb.
(kleur / zwart-wit); 22,95 euro.
Uitg.: WBooks, Zwolle; 2016.
ISBN: 9789462581636.